

Väittelyä.

De mortuis verum.

Kirjoituksessaan »Vielä sana *Sammosta*» t.v. Virittäjän 1. vihossa prof. Kettunen on yhä pahoillaan siitä, että minä olen rinnastanut *sammon* ja *sampaan* ja siten muka johtanut Setälänkin harhaan. Mutta *sampo* ja *sammas* sanan ovat rinnastaneet eräät muutkin, joilla tietävästi ei ole ollut ennakkoteorioja, joista Kettunen (s. 35) katsoo sopivaksi syyttää Setälää ja minua. Jo Gottlund (Den Finska Sampo-myten s. 32 m. 46) käyttää sanoja »Sampo (eller Sammas)» ja Julius Krohn (Suomalaisen kirjallisuuden historia I, s. 198 m. 5) huomauttaa, että »Sampo olisi aivan luonnollinen vähennysmuoto Sampaasta, samoin kuin Tuomo Tuomaasta». *Sampo* sanan alkumerkitystä pohiessaan taas Kaarle Krohn (Kalevalan kysymyksiä II, s. 208) lausuu jo 1918: »Jäljellä on yksi Sampoon yhdistettävä suomenkielinen sana, nimittäin *sampa* eli *sammas* p a t s a n merkityksessä.» Äskettäin on myös tunnettu kielentutkijamme Toivonen koskettellut *sammas* ja *sampo* sanan suhdetta toisiinsa. V.v. Virittäjän 4. vihossa s. 355 hän näet sanoo, että »tällaiset *as*-loppuisten nominien rinnalla tavattavat johdannaiset ovat yleensä *o*-loppuisia: *hirvas* ~ *hirvo*, *karsas* ~ *karso*, *Lemmas* ~ *Lempo*. *oinas* ~ *oino*, *Sammas* ~ *Sampo*, *seiväs* ~ *seipo*, *taivas* ~ *taivo*, *tarvas* ~ *tarvo*, *Tursas* ~ *Turso*, *viisas* ~ *viiso* jne.»

Jostakin syystä Kettunen ei ole tähän selitystapaan tyytyväinen, vaan olettaa, että *sampo* olisi syntynyt samoin kuin *sanko* tai *korvo* ja merkinnyt esinettä, joka on ollut 'sammalla' varustettu. Valitettavasti hän ei ole voinut esittää siitä ainoatakaan esimerkkiä. Aikaisemmin hän oletti, että *sammolla* olisi ymmärretty 'sammalla' varustettua kilpeä, nyt hän turvautuu 'sammalla' varustettuun myllyyn. Vanhassa vesimyllyssä (ks. Esko Aaltonen, Länsi-Suomen yhteismyllyt s. 67) oli tosin vaakasuoralla, myllyn akselia kannattavalla palkilla nimenä *sammakko* (vrt. engl. *frog* 'sammakko'), josta johtui, että siihen kiinnitettyä pientä rautaesinettä, jossa akselin rautakärkinen tyvi kiersi, sanottiin 'sammakkoraudaksi'. Tästä *sammakko* nimityksestä Kettunen saa aiheen päättää, että puheena olevasta myllystä olisi käytetty *sampo* nimeä. Päätelmänsä hän tekee huolimatta siitä, ettei vesimyllyä ole missään, ei edes muinaisrunoissamme sanottu 'sammoksi'. Ns. *Sampo*-jakson eräissä toisoinnoissa puhutaan tosin myllystä, mutta ei ole olemassa yhtään esimerkkiä tai mainintaa siitä, että sillä olisi ymmärretty vesimyllyä tai edes muuta tavallista myllyä, vaan tämä nimi on annettu ainoastaan *s a d u n i h m e m y l l y l l e*, joka muualta anastettuna tuodaan purressa ja joka tuontimatalla joutuu mereen. Tästä ihmemyllystä ja sen suhteesta sampoon olen puhunut jo monet kerrat. Sammolla ei kuitenkaan ole ymmärretty yksinomaan myllyä, vaan myös laivaa y.m., mikä osoittaa, että sana on ollut myöhemmän ajan laulajille vieras. »Paras runoalue», johon Kettunen viittaa, on kyllä rikkain, mutta se ei merkitse sitä, että runot siellä joka kohdassa edustaisivat alkuperäistä kantaa. Päin vastoin on valitettavaa, että Lönnrotin Kalevalaan on tullut kansatieteellisiä virheitä juuri sen vuoksi, että hän

on ilman vertailua käyttänyt hyväkseen noiden »parhaiden runoalueiden» aineksia.

Sammon ja *sampaan* rinnastamiselle antaa aihetta jo se tosiasia, että *kirjokansi* mainitaan kansanrunoudessa sekä *sammon* että *sampaan* yhteydessä. Kettunenkin myöntää (s. 37), että *sammus* esiintyy runoissamme »hämärtyneenä maailmanpatsaana» ja »samoin *kirjokansi* sampaan tutkaimessa kiertävän taivaan nimityksenä», mutta kun myös *sammon* takomisen ohella säännöllisesti puhutaan *kirjokannen* kirjailemisesta, ei *sampo* tässä Kettusen käsityksen mukaan voi merkitä samaa kuin *sammus*. En ole aivan varma, perustuuko hänen epäilyksensä etupäässä kielitieteellisiin vaiko muihin seikkoihin. Varmaankin hän kuitenkin tarkoittaa asian kielitieteellistä puolta, sillä kirjoituksensa alussa hän huomauttaa (s. 33): »Minun lähtökohtani on ollut lähinnä kielitieteellinen puoli, jossa Harva hapuillee — tosin kovin itsetietoisesti — aivan maallikkona.» Samasta heikkoudesta ei hän kuitenkaan voine syyttää virkaveljeänsä Toivosta, joka äskettäin ilmestyneessä, paljon tunnustusta saaneessa teoksessaan »Sanat puhuvat» lausuu (ss. 44—45): »Sellaiset suomalaiset nimitykset kuin *ilman kansi* tai *taivaan kansi* ovat nekin todistuksia samanlaisesta ajatuksen juoksusta, samoin Kalevalan ja yleensä vanhojen runojemme *kirjokansi* '(tähti)taivas' sekä sitä kannattavaksi kuviteltu maailmanpatsas Sampo ynnä sen yläpähän lyödyksi tai johonkin epämääräiseen korkeuteen isketyksi ajateltu *pohjannaula*, jonka kirkas kanta taivaankuvun keskuksessa kimaltelee.»

Pahemmin kuin runoissamme esiintyvä *sammus* häiritsee Kettusen — tietenkin aivan ennakkoluulotonta ja kaikista ennakkoteorioista vapaata — ajatuksen juoksua kuitenkin Gottlundin 1817 Länsi-Taalainmaalla tekemä muistiinpano, jossa *Sammon* ryöstö -tarinassa mainitaan *Sammon* paikalla *Sammus*. Tätä Kettunen pitää kovin arveluttavana asiana ja katsoo olevan syytä antaa minulle seuraavan ojennuksen: »Miten moiselle perustalle vakava tiedemies voi mennä rakentamaan tyhjää hypoteesia, vieläpä pateettisesti mennä väittämään: 'Gottlundin muistiinpano siis mitä jyrkimmin kumoaa Kettusen vielä ulkomaisellekin yleisölle uskotteleman päähänpiston, että *sampo* muka ei ole identisch mit dem Worte *sammus*'.» Mutta en ainoastaan minä saa kuulla kunniaani, vaan myös maan mullassa makaava Gottlund, jota Kettunen Salmiseen vedoten syyttää paitsi suomen kielen taitamattomuudesta äärettömästä hutiloimisesta ja eri sanojen sekoittamisesta toisiinsa. Kun Gottlund kuitenkin piti tätä löytöään niin arvokkaana, että hän julkaisi sen seuraavana vuonna Upsalassa ilmestyneessä väitöskirjassaan sekä suomeksi että latinaksi — suomeksi, muistiinpanonsa foneettista sanontaa varovasti selventämällä, käyttäen tietenkin omaksumaansa kirjoitustapaa — ja kun hän vielä jälkeinpäin ihastuneena muistelee tuota elokuun 30. päivää 1817, jolloin hän »ei ainoastaan kuullut, vaan myös muistiinkirjoitti tämän erittäin kiintoisan myytin» (Den Finska Sampo-mytten s. 33 m. 17), on Kettusen mielestäni vakavasti harkittava, tekeekö hän moisilla räikeillä syytöksillään todella oikeutta vainajalle, joka ei voi itseään puolustaa. *De mortuis verum!*

Uno Harva.